

KONGL. MAJ:TS
Befallningshafvandes

i

Kronobergs Län

till

Kongl. Maj:t år 1828 afgifne

FEM-ÅRS-BERÄTTELSE.

5.

STOCKHOLM, 1829.

Tryckt hos Direct. HENR. AND. NORDSTRÖM.

INLEDNING TILL

**Kongl. Maj:ts befallningshafvandes
femårsberättelse för åren ... –
Stockholm, 1823-1857.**

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser.

Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes i Kronobergs Län till Kongl. Maj:t år 1828 afgifne Fem-års-berättelse. Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
Befallningshafvandes

i

Kronobergs Län

till

Kongl. Maj:t år 1828 afgifne

FEM-ÅRS-BERÄTTELSE.

5.

STOCKHOLM, 1829.

Tryckt hos Direct. HENR. AND. NORDSTRÖM.

INNEHÅLL

	Sid.
Underdånig berättelse.....	5.
1:o Landets Allmänna Beskaffenhet.....	5.
2:o Innevånarne.....	6.
3:o Näringar.....	7.
Jordbruk.....	7.
Boskaps-skötseln.....	9.
Skogar.....	10.
Bergsrörelse.....	12.
Bruk och öfrige Näringar.....	17.
Fabriker.....	17.
Binäringar.....	20.
Handeln.....	22.
4.o Politisk Författning.....	22.
Kammarverk.....	22.
Statsbidrag.....	24.
Politie.....	25.
Wexiö Stad.....	28.
För Sjukvården.....	30.
Fattighus.....	30.

Stormächtigste Allernådigste Konung!

I underdånig följd af Eder Kongl. Maj:ts
nådiga Skrifvelser under den 14 November
och 17 April sistl. har jag nåden härhos i
under-

underdånighet bifoga den af mig författade Fem-års-Berättelsen om Krouobergs Läns tillstånd i economiskt och statistiskt afseende.

Med djupaste undersåtlig vördnad, nit och trohet, har jag nåden till dödsstunden framhärda,

Stormächtigste Allernådigste Konung!
Eder Kongl. Maj:ts

Underdånigste, Tropligtigste
Tjenare och undersåte
Carl Mörner.

Wexiö Lands-Cancellie
den 9 Augusti 1828.

J. A. Leander.

1:0 *Landets Allmänna Beskaffenhet.*

Kronobergs Län, som är fördeladt i trenne Domsagor, fyra Fögderier, sex Häradar, fyratiotvå Pastorater och åttatiotvå Socknar, utgör $89\frac{3}{4}$ kvadrat mil, och $11\frac{7}{16}$ mil sjöar, är i allmänhet bergigt och genomskuret af strömmar och vattendrag. Hundeberg i Lidhults Socken af Sunnerbo Härad är det högsta berg, ehuru Länet för öfrigt är couperadt och uppfyllt af strödda höjder och kullar. En mängd sjöar finnas i provinsen, af hvilka Bolmen, Helga, Åsnen äro de största — flera smärre sjöar och gölar hafva blifvit uttappade och sänkte, dels på enskilt bekostnad, dels genom Låne-bidrag af Kongl. Hushålls-Sällskapet, hvarigenom åker- och ängsmark blifvit i sednare tider betydligt förbättrad; och genom de flere tillfällen för sjöars aftappning, som ytterligare böra och kunna begagnas, synes Landets odling kunna fortgå med stora steg. Jordmånen är mycket olikartad, fast i allmänhet svag. Allbo, Kinnevalds, Norrvidinge och Konga Häradar äro bördigast, hafva svartmylla med någon sand, och på få ställen träffas enbart lera.

Uppvidinge, och särdeles Sunnerbo Häradar, hafva svag jord, bestående af sandblandad mylla eller så kallad mjälljord.

2:o *Innevånarne.*

Folkmängden utgör, enligt 1826 års mantalslängd, mantalsskrifne mankön	22,808.	
dito qvinkön	24,496.	
		<hr/>
		47,304.
mantalsfrie mankön	25,685.	
dito qvinkön	28,086.	
		<hr/>
		53,771.
		<hr/>
		Summa 101,075.

Då, enligt 1821 års mantalslängd, personalen i hela Länet utgjorde 95,720, har folkmängden under de sednare fem åren således ökat sig med 5,355 personer, och dertill har visserligen bidragit en lättare utkomst af lifsbergning genom sädes- och potatoes-odling samt uteblifvandet af smittsamma och härjande sjukdomar.

Folket är i allmänhet höfligt, välvilligt, tarfligt och idogt. Dess moraliska bildning beror hufvudsakligen af den uppväxande ungdomens undervisning.

Den ymniga tillgången på bränvin föranleder olyckligtvis till ett omätligt bruk deraf hos många bland allmogen, och till flera oordningar vid offentliga sammankomster. Allmogen har eljest mycken fallenhet för handslöjder, och söker på allt sätt att genom loflig industri skaffa sig uppehälle. Den kan ej benämnas såsom i allmänhet välmående eller förmögen, men Smälänningen vet att någorlunda rätta behofven efter tillgångarne, hvarföre den äfven är belåten i sin fattigdom; och

och dess sparsamhet i lefnadssätt, särdeles under inträffande missväxtår, samt hågen att göra rätt för sig, har till följd, att vid dylika olyckstillfällen allmogen här bärgar sig bättre än på andre orter, och betalar för det mästa sina utskylder utan rest.

Tillgång på arbetare saknas visserligen icke; men så snart ett fördelaktigt år inträffar och sädespriserne blifva låga, visar den arbetande classen mycken liknöjdhet att förtjena penningar, och bristen på tjenstefolk och arbetare uppkommer då derigenom, att dessa inaccordera sig hos andra, der de försörja sig genom hand-arbeten, för hvilka betalningen icke minskas, oaktadt födoämnenas fallna värde. Det är således äfven i detta afseende, som de låga sädespriserne äro menlige för landtmannen, och önskeligt vore, om någon utväg kunde vidtagas, hvarigenom åtminstone tjenstefolk och ogifta personer kunde afhållas, att i goda år öfvergifva sina tjenester, för att endast arbeta när de finna för godt. Sjelfsvåldet och lättjan hos desse personer har gått långt och tarfvar rättelse.

3:o *Näringar.*

Jordbruk: Åkerjorden är i allmänhet mycket stenbunden, men likväl fruktbar. De flere större och mindre stenrör, hvilka ofta anträffas å en åker, förorsakar likväl betydlig minskning uti den afkastning, som eljest borde påräknas, ehuru allmogen genom stenbrytning och rörs borttagande mycket söker för-
bät-

bättra sin åkerjord. Det så kallade ensädet är mäst brukeligt hos allmogen, som besår sin öppna jord till hälften med korn och till hälften med vår-råg, hafre, blandsäd, ärter, lin och potatoes. Då likväl under 1826 års missväxtår höstrågarne blifvit vackra, har allmogen sedan den tiden mera allmänt gagnat detta säde. Vexelbruket är här i orten icke antaget, utom på sådane större gårdar, der jorden är mindre besvärad af sten. Erfarenheten visar likväl, att denna method vore fördelagtig, ty genom den under loppet af 20 år jemt tilltagande odlingshågen hafva de fläste så mycken öppen åkerjord, att denna ofta vanvårdas af bristande arbetsstyrka och otillräckliga gödningsämnen; hvarförutan landets innevånare under goda år icke finna afsättning för sin spanneinål; om derföre Smälänningen genom växelbrukets antagande förskaffade sig en större fodertillgång, skulle, efter min tanka, kreaturshandeln, som alltid utgjort Smälänningens säkraste inkomst, med större fördel kunna omfattas, och den öppna åkerjorden blifva bättre vårdad, samt följakteligen mera gifvande.

Potatoes planteras öfverallt i myckenhet, och bidrager ej i ringa mån att underhålla och lifnära den mängd af Backstuguhjon och mindre bemedlade, som finnas inom Länet. *Lin* sås öfverallt med fördel, *Hampa* ganska obetydligt; men *Humble* afyttras äfven till andre orter. Trädgårdsväxter odlas egentligen till husbehof; och som blott en enda

Stad

Stad finns i provinsen, hafva blott några få der-
intill belägne Herregårdar afsättning dermed.

Förbättrade Åkerbruks-metoder, redskap och mekaniska inrättningar, hafva dels genom enskiltes och dels genom Kongl. Landtbruks-Academiens försorg kommit till allmänhetens kunskap, och af flere ståndspersoner hafva de blifvit använde; men allmogen, som ogera gör nya försök, använder häst den redskap, som den för sin svaga och steniga jord finner tjenligast, och som den ifrån uråldriga tider nyttjat.

Boskaps-skötseln: fodertillgången är, i anseende till ängars och beteshagars mindre bördiga beskaffenhet, på många ställen otillräcklig, ehuru de sistnämnde äro i allmänhet vidsträckta. Genom den tilltagande odlingsfliten har man varit mera angelägen att på hvarjehanda sätt utvidga åkern, än att i förhållande dertill öka eller förbättra ängsmarken, och detta missförhållande skall, som jag hoppas, under tidens längd rätta sig, då spannemålen saknar afsättning, och Landtmannen derigenom ser sig försatt mera än någonsin uti nödvändighet att drifva handel med kreatur och victualier, så vida han vill bestå i economiskt afseende. Skulle likväl emot förmodan afsättning för kreatur på Stockholm komma att saknas, fruktar jag, att denna landsort derigenom allt för kännbart kommer att lida.

Kreaturen äro i allmänhet af godt slag. Hästarne små, men starka och passande för orten,

orten. Får finnas öfverallt, men egenteligen på Herregårdar och till större mängd i Sunnerbo Härad, der de vidsträckta ljungfälten lämna tjenligt och tillräckligt bete. Spanska och Engelska får trifvas icke väl här i orten, hvaremot de Svenska, som klippas 2:ne gånger om året, äro tjenlige för denna laudsort. Getter nyttjas nu mera på få ställen, i anseende till deras benägenhet att göra skada på ung löfskog. Ladugårds-afkastningen utgör visserligen en vigtig och väsendtlig näringsgren för orten, och priserna derå bibehålla sig alltid destohäldre, som i synnerhet den mot Blekinge angränsande allmoge afyttrar derstädes betydliga quantiteter Ost och Smör. Af boskapssjuka har provinsen på längre tider icke varit hemsökt.

Skogar: Desse äro väl ännu på de flästa ställen tillräcklige till husbehof och ortens förnödenheter, men de vanvårdas i allmänhet medelst svedjande, sorglöshet om återversten, och utgallring af den mogna skogen, hvarigenom dugligt byggnadstimmer blir allt mera sällsynt. Allmogen vill bo jemförelsevis lika väl som Ståndspersoner, och sällan finner man något nybygdt Boningshus, som ej består af 2:ne våningar. Derjemte åtgår mycken skog för kolning till Bruken inom Länet och till de mångfaldiga gärdsgårdar, hvarmed stor- eller enskiftade ägor måste infredas. En stor del af det timmer och virke, som utskeppas från Halmstad, Calmar och Carlshamus Städer samt Runneby

Kö-

Köping, är upphandladt inom denna province. Om således Småland äger betydlig skog, sparas den icke; men brist derpå skulle ändå i framtiden aldrig yppas, om man endast hade sig angelägit, att väl freda ut-huggna eller på annat sätt illa behandlade skogstracter. Sunnerbo Härad är den mest skoglösa orten inom Länet, men man har der varit omtänkt, att plantera skog, hvarvid bör nämnas ett med tall- och furu-frön besådt vidlyftigt Ljungfält i Berga Socken, som ägarne, efter erhållet penninge-understöd af Länets Hushålls-Sällskap, inhägnat, och der redan öfverallt plantor uppkommit samt vac-ker skog sålunda i framtiden är att påräkna. För de af Kongl. Maj:t i Näder dertill anslagne medel, har det vid Ljungby belägne sandfält blifvit besådt, hvarigenom flygsanden derstädes redan betydligt hämmats, ehuru det sådda å en stor del af fältet icke uppkommit, hvartill orsaken torde böra sökas förnämligast uti de genom väst- och nordväst-liga stormar hopdrifna sandmassor.

Då jag likväl funnit det vara af vigt, att i anseende till den skada för närbelägne ån-gar och åkerfält, som den icke dämpade flyg-sanden möjligen kan åstadkomma, få utrönt, huruvida det kunde löna mödan att fullfölja planterings-arbetet, har, på min begäran, den i Halland varande, i Forstväsendet kunnige, planteraren Bruun nyligen undersökt Ljung-by sandfält, och, enligt derom afgifven berättelse, ej allenast funnit ytterligare plantering
kun-

kunna lätt för sig gå, utan ock böra verkställas, så vida olägenheter i framtiden vilja undvikas; för hvilket ändamål jag med Länets Kongl. Hushålls-Sällskap ofördröjligen skall öfverlägga om de åtgärder, som böra ytterligare vidtagas.

Af de inom Länet befintelige fem Härad-Allmänningar, är Horjemo i Allbo Härad den största. Denna, likasom Allmänningarne Möcklehult och Hössön, äro, i anseende till läget utmed sjön Åsnen, blottställda för täta åverknningar, särdeles vintertiden, då öfver isen virke af skogs-effecter derifrån lätt kunna aföras, hvilket af Jägeri-betjeningen, som för närvarande ej äger boställen å desse Allmänningar, svårligen kan hindras, oaktadt deras bemödande, att söka freda sina bevaknings-trakter från åverknningar.

Under närvarande tillgångar på skogsämnen, är bruket af bränntorf mindre begagnadt, ehuru tjenlige torf-mossar icke saknas.

Någon serdeles förbättring eller förändring i Byggnadssättet har under sednare åren icke förmärkts. Der mycken stenbrytning äger rum, och flitige odlare anträffas, finner man i synnerhet vackra och väl lagda stenmurar, men den allmänna Hågnaden utgöres af så kalladt gårdsle och stafver.

Bergsrörelse.

Inom Länet har aldrig kunnat upptäckas arbetsvärd Bergmalm, ehuru man så väl
i äl-

i äldre, som i sednare tider, synnerligast hvad jernmalm beträffar, på flera ställen med ospard möda eftersökt sådan. Denna saknad har likväl, hvad denna sednare malmsort angår, till en betydelig del blifvit ersatt genom den rika tillgång af malm, som funnits i en stor del af de inom Länet varande sjöar; en upptäckt, som varit första anledningen till Bruks-anläggningar här i orten, och hvarpå dess bestånd hvilar; att sjömalms-tillgången minskas i samma förhållande som den strängare tillitas, kan icke motsägas; dock saknar ingen Bruksägare ännu erforderlig malmtillgång, ehuru den, i anseende till en högre transport-kostnad, blifver dyrare, och synes den så mycket häldre i många år böra blifva tillräcklig, som i sednare tider ganska betydliga Myr-malmslager blifvit upptäckte, hvilken malmsort nu begagnas med lika förmån som sjö-malm. Endast vid tvänne Bruk inom Länet begagnas Bergmalm till blandning med Sjö- och Myrmalmen. Förstnämnde malmsort erhålles dels från Utö Jerngrufvor, och dels från en Klafreströms Bruksägare tillhörig Jerngrufva i Jönköpings Län. I anseende till en längre land-transport, blifver desse malms anskaffande kostsam, i synnerhet Utö-malmen, som är mindre rikhaltig, men som genom tillsattsen med sjö- och myrmalm vid blåsningen lämnar ett bättre smides-tackjern. Då deremot sjö- och myrmalmer enbart afblåsas, erhålles ett utmärkt dugligt tackjern för Gjuteri-tillverkningar. Från och med 1822 till och med år 1826 har Gjuteri-tillverkningen
vid

vid de masugnar, der gjutning vanligen sker, eller vid Åhlshults, Öρμο, Lesebo, Huseby, Klafreströms och Diö masugnar, betydelligen ökat sig emot hvad den varit de föregående fem åren. Vid en del masugnar tillverkas ej gjutgoods, utan endast smides-tackjern, såsom vid Orreforss, Linneforss, Ry, Åry och Braås, och har under de fem sista åren ingen blåsning skett i Linneforss masugn. Att tackjerns-tillverkningen under de fem nyssnämnda åren varit betydelligen större, kan antagas deraf, att då blåsningstiden de fem föregående åren, eller från och med 1817 till och med 1821, utgjorde 2,055 dygn, har blåsningen de fem derpåföljande åren påstått 2,509 dygn, hvartill orsaken egentligen är, att afsättningen så väl af smide, som gjuteri, varit mera gynnande, samt att Bruksegendomarne kommit i mera driftige och förmögne personers händer, så att erforderligt förlags-capital ej saknats till anskaffande af större quantiteter malm och kol.

Med all säkerhet synes kunna antagas, icke blott att det under de sednare fem åren tillverkade tackjernet i allmänhet varit af bättre beskaffenhet eller mindre oartadt, utan äfven att tillverkningsbeloppet för dygn varit större, hvilket bör tillskrifvas Bruksägares ömtanka, att med mera omsorg befria malmerne från jord och sandblandningar; äfvensom Masmästares och Hyttfolkets större erfarenhet och skicklighet dertill i sin mån bidragit; ett förhållande, hvilket så mycket me-

ra förtjenar anmärkas, som endast vid tvänne masugnar egne Masmästare och eget Hyttefolk finnas. De öfrige inom Länet varande Masmästare och Hyttefolk måste de tider, då de icke biträda vid blåsningar, sysselsätta sig med andra yrken.

Efter hvad jag trott mig finna, kan tackjerns-tillverkningen, från och med år 1822 till och med 1826, upptagas till 18,019 Skeppund, hvaraf 9,082 Skeppund gjuteri, och anses till ett sammanlagdt värde af Ett Hundrade Femtio Tre Tusende Sex Hundrade Sextionio Riksdaler Banco.

Inom Länet finnas för närvarande nedannämnde Stångjerns- och Ämnes-hamrar, nemligen vid Braås och Boxholm, en ämneshärd för 200 Skeppund ämnessmide; vid Huseby en Stångjerns-härd för 50 Skeppund smide; vid Klafreström en Stångjerns-härd för 200 Skeppund smide samt en ämnes-härd för 300 Skeppund smide; vid Lesebo 3 härdar för 300 Skeppund Stångjerns- och 300 Skeppund ämnessmide; vid Linneforss 2:ne härdar för 200 Skeppund Stångjernssmide; vid Orraforss och Höneström 3:ne härdar för 790 Skeppund Stångjernssmide, inberäknadt fräse-rätten; vid Ry 2:ne härdar för 500 Skeppund Stångjernssmide; vid Stenforss 2:ne härdar för 225 Skeppund, hälften Stångjern och hälften ämnessmide; vid Säfsjöström och Skahus 2:ne härdar för 520 Skeppund Stångjernssmide; vid Åry 2:ne härdar för 300 Skeppund Stångjernssmide; för hvilka smiden Bruksägare ega rättig-

tighet till upphandling af blandnings-tackjern från Bergslagerne för halfva smides-beloppet.

Sedan år 1821 har den förändring i dessa smiden skett, att vid Diö 300 Skeppund ämnessmide för dervarande härd, genom Resolution af den 27 October 1823, för alltid blifvit nedlagdt; att vid Klafreström en tillökning af ofvanupptagne 300 Skeppund ämnessmide för en härd, genom Resolution af den 9 Junii 1823, blifvit tillåten, och att vid Lesebo, Bruksegaren, genom Kongl. Maj:ts Nådiga Rescript af den 13 Januarii 1823, erhållit tillstånd, att tills vidare i Stångjern tillverka och vägföra de vid samma bruk tillåtne 300 Skeppund ämnessmide.

Vid samtelige dessa verk är jemväl jernmanufactur-tillverkning, hvarförutan inom Länet finnas foljande jernmanufactur-verk, nemligen: Torne, Thimsforss, Hakaforss, Otterström, Föreberg, Rundforss samt Åcke, privilegieradt den 5 October 1824, men som likväl ännu icke blifvit färdigt bygdt; och Elm-taryds Jerltråds-drageri. Tillverkningen vid dessa verk består hufvudsakligen i Plåtar, Billar, Spadar, Hottstänger, Vagnsaxlar, Yxar, Hästskor och Spik; och afyttras största delen deraf inom Länet eller till Smideshandlare i Skåne.

Tillverkningen för ofvannämnde fem åren vid Stångjerns- och ämnes-hamrarne, vid hvilka det tillåtna årliga smidesbeloppet blifvit utsmidt, anser jag kunna upptagas till

19,425

19,425 Skeppund, och värdet deraf till 388,500 R:dr Banco, samt tillverkningen af Jernmanufactur-smidet till 8,327 Skeppund, och värdet deraf till 690,703 R:dr Banco. Vid Lesebo Koppar-hammare äro under desse åren utsmidda 218 Skeppund koppar, till ett värde af 45,416 R:dr Banco; vid ofvannämnde verk äro anställda 61 Hammar-smeder, 101 Manufactur-smeder samt 4 Koppar-smeder.

Vid de Bruk inom Länets, der allmogen antingen lämnas förlag på sine koltillverkningar, eller efter skedd lefverering deraf erhålles betalning, hvilket nu mera är förhållandet vid alla Bruken, sakna ej Bruksegare för närvarande erforderlig koltillgång, ehuru förbrukningen deraf för ofvanberörde fem åren varit större genom den högre tackjernstullverkningen.

Om Bruksrörelsen inom Länets ej kan anses äga något hufvudsakligt inslytande på Rikets Export-handel, är den likväl för orten af så mycket större nytta, ej blott derföre att Länets Innevånare från Bruken kunna erhålla sine förnödenheter af smiden och gjuteri, utan ock derföre att allmogen, genom afyttring af sine koltillverkningar samt forlön för malm, tackjern och Bruks-effecter, äger tillfälle till betydlig penninge-förtjenst.

Bruk och öfrige Näringar, som ej höra till Bergsrörelsen.

Fabriker: Deribland må i första rummet nämnas Kostads Glasbruk, i Upvidinge

Härad, som är ett bland de större i Riket, deraf inkomsten är betydlig och tillverkningsvärdet beräknas till åtminstone 33,500 R:dr Banco, hvaruti förlagskostnaderne ingå. Antalet af de personer som dervid sysselsätas utgör 100. Allmogén deromkring här mycken arbetsförtjenst och bär gar sig derigenom ganska väl. Inom Länets finns 13 större och mindre Pappersbruk, hvilka äro af särdeles vigt för denna landsort, dels i anseende till den mängd eljest sysslolösa personer, som dervid användas, och dels för den betydliga afsättningen af papper utom Länets. Tillverkningsbeloppet uppgår till minst 10,000 Ris papper af alla slag, och vid dessa Fabriker sysselsätas ungefärligen 200 personer.

Tegelbruken äro fem till antalet, men kunna ej drivas med kraft i anseende till bristen på god lera. Hvarigenom äfven många, som eljest voro hugade att lägga tegeltak, icke kunna för varans dyrhet och mindre goda egenskap betjena sig deraf, och afverkningsbeloppet är således årligen olika.

Under loppet af sednaste fem åren hafva 2:ne Klädes-Fabriker blifvit anlagde, den ena här i Staden och den andra på Landet. Med synbart nit drivas dessa inrättningar, och ägaren af den sednare. Majoren Bergi, tillverkar och försäljer årligen, äfven utom Länets, betydliga quantiteter Kläden, samt förser Kronobergs och andra Regementen med beklädnad.

Vid

Vid nämnde Fabrik äro 4 Väfstolar, 3 Spinnstolar, 2:ne Kardmachiner och 4 Saxar, hvarvid 20 personer sysselsättas.

De allmänna understöd, som blifvit Klädes-Fabrikanterne härstädes beviljade, äro väl använde, och säkert skola så nyttiga företag som de förenämnde af en Lands-Faderlig styrelse uppmuntras och beskyddas.

I öfrigt finnas 3:ne Lin-Olje-Slagerier, der 310 kannor Lin-Olja ärligen tillverkas, hvars värde kan beräknas till 350 R:dr; Tio Läder-Garfverier å Landet, hvarvid omkring 2,000 Hudar och 6,000 smärre Skinn beredas, och uppgår tillverknings-värdet till 10,000 Riksdaler.

Vid hvarje Garfveri sysselsättas öfver hufvud 4 personer.

En Lack-Fabrik afverkar 300 \mathcal{L} diverse slags Lack, hvaraf värdet kan beräknas till 400 Riksdaler.

Ett Kimröksbruk, der värdet för tillverkningen icke kan anses utgöra mer än 100 R:dr; Tjugo större och mindre Vadmals-stampar skötas hvardera af en eller två personer, och deras afkastning uppgår öfver hufvud till 20 R:dr för hvarje.

En Tobaks-Fabrik, hvarvid 3 personer äro sysselsatte, och tillverknings-värdet utgör omkring 3,000 R:dr. Ett Slipverk, der alla simplare jern och mässingsarbeten poleras, sysselsätter 2:ne arbetare, och lemnar i afkastning till ägaren 50 Riksdaler.

Gårdsby Lin-förädlings-Institut kommer, enligt Kongl. Maj:ts Nådiga beslut, att med detta år upphöra, ehuru ägaren, Öfverste-Lieutenanten och Commendeuren Rappe, på egen bekostnad underhåller Eleverne der från den 1 Januarii till Julii månad nästa år, på det de må blifva i yrket fullärde. Med verkligt nit har denna läro-anstalt blifvit vårdad, och efter läro-årens lopp hafva Eleverne vanligen ägt skicklighet att både väl handtera Linet, spinna samt väfva gröfre och finare Lärfter.

Binäringar: Jagt och Fiske idkas i allmänhet mera för nöje och tidsfördrif än såsom binäring för allmogen, och det är blott inom Wexjö Stad som afsättning derföre kan påräknas, ehuru de inom Landet befintelige stora skogar och mångfaldiga insjöar äro försedde med all slags villebråd och mycken fisk.

Tjåru-bränning verkställes i skogsbygden, och deraf försäljes äfven åt andre orter. Kol-försäljning och Brukskorslor utgöra en väsendtlig binäring för den allmoge, som omgifver Jernbruken, och man finner äfven att denna allmoge först och lättast afbördar sig Krono-skatterne.

Pottaska tillverkas nu mera ganska obetydligt, i anseende till bristen på Bokaska, men deremot är Saltpetter-tillverkningen i stigande, och denna vara förskaffar orten betydlig penninge-inkomst.

Linne- och Ylle-väfnaden är bland allmogen och äfven hos Ståndspersoner snarare i till-

till- än aftagande. Vid de så kallade Hästmarknaderne råder mycken handel med i synnerhet förstnämnde väfnad. Lin-odlingen och dess förbättrade beredning är ock genom premier uppmuntrad, och man har skäl hoppas att konstfärdigheten i dessa delar skall derigenom utspridas och bibehållas.

De till Wexiö angränsande trakter för tjena betydligt genom foror och skjutsningar till sjöstäderna med handelsvaror.

I Markaryds Pastorat, i Sunnerbo Härad, tillverkas väfskedar till betydligt belopp, deraf försäljningen utom Länets kan beräknas till minst 8,000 R:dr, och sedan Öfverste-Lieutenanten och Commendeuren Rappe till Hus-hålls-Sällskapet öfverlemnadt en honom tillhörig väfskeds-machin, derå de finaste skedar förfärdigas, hvilken enligt Öfverste-Lieutenanten Rappes begäran är till begagnande öfverlåten åt en i handtverket kunnig Bonde inom Markaryds Pastorat, har man anledning förmoda, att väfskeds-konsten än mera skall fullkomnas, och åt denna på arbets-förtjenst eljest blottade ort lemna betydlig inkomst.

Alla förenämnde näringsgrenar hafva utan allmänt understöd tillkommit, och de äro enlige med ortens läge och natur-tillgångar, samt utgöra i mer och mindre mån hjälp-medlen för Jordbrukets bestånd; likväl kan man ej anse försäljningen utom Länets af ömförmalte binäringar, med undantag af Väfskeds-Fabriken, uppgå till högre belopp än 3,000 Riksdaler.

Han-

Handeln: Detta Läns allmoge är, lika som Smålänningen i allmänhet, mycket böjd för handel, och dertill hörer således, att den af Landtmanna-producter afyttrar allt hvad som icke oumgängeligen behöfves för eget lifsuppehälle. Spannemål, Kött och Trädvaror äro de producter, som Landtmannen förer till Stadens torg; men som bonden ännu icke gjort Ludugårds-skötseln till någon hufvudsak, få Stadens Innevånare stundom erfara brist på Ost, Smör och Talg, deraf likväl betydliga quantiteter försäljas åt Calmar och Blekinge Län, der dessa varor föryttras med större fördel än inom orten.

En fri Landt-handel med ortens producter är emedlertid af högsta vigt.

Gårdfari-handeln har mycket minskats under de sednare åren, till stor lycka för landets allmoge, som derigenom saknar, mindre än förr, tillfälle att nedlägga penningar uti öfverflöds- och gramlåts-varor.

De så kallade Kreaturs-marknaderne äro af väsendtlig nytta för denna landsort, i anseende till dervarande handelsrörelse med Oxar och Landtmanna-producter.

4:o Politisk Författning.

Kammarverk: Ödeshemmanet Lilla Stafverhult, i Nöttja Socken af Sunnerbo Härad, har under loppet af sista fem åren blifvit upptaget å nyo, och brukas af Stora Stafvershults ägare. Långerås, $\frac{1}{2}$ mantal i Allgutsboda

da Socken, jemte Granhults Utjord, Upvidinge Härad. med flere, hafva varit i Jordeboken antecknade, men såsom vid hållne Jordransakningar obefintelige, äro nu mera ur Jordeboken afförde.

Erfarenheten har visat hemmans-klyfnin-garnes nytta för Landets odling och befolkning. Hemmanen styckas ofta till $\frac{1}{24}$ mantal, derå Bonden anser sig vara besuten, ehuru, i ett så magert Land som detta, en Bonde svårligen kan vara bergad med sina barn och hushåll på mindre än $\frac{1}{4}$ hemman.

Hvad som likväl ofta bidrager till fattigdom, är den här liksom på andra orter rådande plägseden, att föräldrar tidigt öfverlåta sina hemmansdelar åt sina barn mot stundom ganska drygt lifstids-undantag.

Förhållandet emellan själfägande Jordbrukare, Arrendatorer och Brukare här i Länet är sådant: att de förstnämndes antal bestiger sig till 9,856 personer, hvaremot de som bruka eller arrendera andras jord, utgöra endast 1,843. Arrendatorer innehafva merendels boställen mot årlig afgift af både spannemål och penningar, och allmogens hemman, som ej brukas af dem själfva, skötas vanligen af så kallade hälften- eller tredingsbrukare, som utgöra sina skyldigheter med någon viss del af gårdens afkastning, dagsverken och andra tjenstbarheter.

Nybyggen anläggas öfverallt, och den tilltagande folkmängden gör sådant nödvändigt.

Antalet af Post-hemman utgör $22\frac{1}{4}$ mantal, och af Gästgifvaregårdar vid Lands- och Häradsvägar 64.

Storskiften hafva på de flesta ställen i Länet med fördel blifvit verkställda, och ehuru skogarne deraf lidit, hafva både stor- och enskiften verkat ganska fördelaktigt på åkerbruket.

I följd af den i sednare tider tilltagande odlingshågen, är en hvar nu mer än förr angelägen, att vid vattenverks-anläggning bevaka sin rätt och freda ägor från uppdämning, hälst allmänheten inser nyttan deraf, att kunna förbättra förut vattensjuk mark.

Antalet af de hemman och lägenheter, som äro Kongl. Maj:ts och Kronans tillhörige, finnas uti Tabellen upptaget och specificeradt. Hemmanen Marskog Norregård $\frac{3}{4}$ mantal och Söregården derstädes $\frac{3}{4}$ mantal, i Elghult Socken, Upvidinge Härad, äro af Jungfru Christina Grip i lifstiden gifne till fattige qvinfolks underhåll i nämnde Socken, och fem fattiga njuta sin bergning utaf berörde hemmans afkastning. Desse hemmans-delar äro, enligt Kongl. Kammar-Collegii bref den 20 December 1821, i Jordboken omförde från Kronan till Frälse.

Statsbidrag: skiljaktigheten i hemmanens godhet gör de deraf utgående onera mer eller mindre tryckande; dock är Roteringsbördan bland de mest känbara, särdeles här, hvarest $1\frac{1}{2}$ hemman håller en Soldat, då i flera

flera andra bördigare orter Roten utgöres af 2 hela mantal och derutöfver. Kostnaden för indelta Soldaten är beräknad till 40 R:dr B:co på hemmanet årligen. Utgifterne för häst och karl äro deremot olika i olika trakter af Länet; men beloppet af Rustnings-kostnaderne, häst-vacance-spannemålen directe inbegripen, utgör 25,363 R:dr 16 sk. 8 r. Banco, hvarjemte Rusthålls-stammar och Augmenters anslagne räntor uppgå till 32,321 R:dr 21 sk. De hemman, som utgifva knekte-rotefrihets-medel, äro 6 $\frac{1}{2}$ mantal till antalet, och betala tillhopa 73 R:dr 12 sk. Grunden för de värden, som uti Tabellen blifvit utförde för allmänna onera och besvär, är, hvad Bevillningen angår, hemtad från 1826 års Taxerings-längder, och för de ständige räntorne af medium för de sista fem årens markgångspris. Diverse onera. såsom skjuttsning, väghållnings-skyldighet, clereciets aflöning, brefbäring och allmänna byggnaders uppförande med mera, kunna ej bestämdt uträknas, emedan några äro tillfälliga och de flesta träffa hemmanen olika efter deras olika natur. Extra Roterings-skyldigheten har icke bland utgifterne å Frälse-Säterier och annan jord kunnat i Tabellen upptagas, emedan densamma endast påkommer under krigstid, och kan således ej för närvarande till sitt belopp bestämmas.

Politie: för sedlighetens och ordningens upprätthållande synes den år 1816 utfärdade byordning göra tillfyllest och fullkomligen

svara

svara emot sitt ändamål. Kyrkorådet har äfven att vaka öfver sedligheten. Allmänna ordningen handhafves för öfrigt af Krono-betjeningen, med den olika framgång, som beror af desse Tjenstemäns större eller mindre sjelfständighet genom Löne-vilkor och personliga egenskaper. Med undantag af den Skole-inrättning, som framlidne Landshöfdingen och General-Majoren Hederstjerna organiserat, hvarvid 30 à 36 stycken Soldatbarn årligen njuta undervisning, och hvartill omkostnaderne besörjas af en cassa, samlad genom frivilliga sammanskott inom Kronobergs Regemente, samt årligt anslag af 4 Rotelöner, finnas icke andra Skolor på Landet, än de undervisningsanstalter för barn i innanläsning och salighetsläran, hvarom Pastorerna hvar i sin Församling vanligen besörja.

Undervisningsverk för nyttiga slöjder finnas icke, och en sådan läro-anstalt är här mindre nödvändig, der allmogen har mycken falenhet för handarbeten; och skicklige handtverkare på Landet icke saknas.

Om nu gällande Skrå-författningar fingo upphöra. skulle snart en nyttig täflan uppkomma, och handtverk af alla slag troligen vinna en tillbörlig fullkomlighet,

För Hälsovården saknas icke erforderligt Läkare-biträde, ty utom den i Wexjö stationerade Provincial-Läkaren, finnas här Regements-, Bataillons- och Lazarett-Läkare, samt, enligt Rikens Ständers Beslut vid sista Riksdag,

dag, har nu mera Sunnerbo Härad, såsom mera aflägsse från Städer, fått sin egen Läkare med lön på stat, tillika med serskilt Apotheque, hvarförutan tillfälle lemnas, i mån af utrymme och tillgångar, för sjuka att njuta skötsel å Länets allmänna Kurhus, som är i ett förträffligt skick i alla afseenden.

En Djur-Läkare för Länet har äfven innevarande år blifvit antagen med lön tills vidare af Kongl. Hushålls-Sällskapets Cassa.

Fattig-försörjnings-anstaltter äro vidtagne öfverallt, fastän sättet för de fattiges underhåll är olika, efter de öfverenskommelser, som derom träffas inom hvarje Församling.

Till vinnande af ordning vid Gästgifverierne, äro nödige föreskrifter, grundade på gällande Författningar, utfärdade och kungjorda. Den betungande håll-skjuttsen utgöres lyckligtvis icke här i Länet.

För odjurs utödande anställes skallgångar, äfvensom ludring, när sådant är nödvändigt, och denna sednare utväg, att fånga odjur, lyckas oftare och besparar dessutom många hundrade dagsverken, hvilka eljest förspillas på skallgångar, dervid slagsmål och hvarjehanda oordentligheter genom fylleri ofta inträffa.

Inom Länet finnas Sju tillätne Krogar, och Krono-betjeningen har sträng föreskrift, att åtala och hindra all oloflig brännvins-minuteri, hvarmed allmogen, i anseende till öfverflödet på denna vara, stundom beträdes.

Lika-

Likaledes finnas i hela Länets endast Ellofva Socken-Magaziner, ehuru det vore nyttigt, om hvarje Församling hade en sådan inrättning, hvilken särdeles vid inträffande missväxtår borde kunna uppfylla sitt ändamål.

Länets Kongl. Hushållnings-Sällskap har, på min derom gjorda framställning, beviljat 2,000 R:dr B:co, utgående af Sällskapets enskilda Cassa, att räntefritt begagnas i fem år, såsom fond för en Låne-Sparbank, hvilken sedan sistl. Mars månad varit organiserad. De deri insatte penningar utgöra redan nära 3,000 R:dr, och man hoppas, att på tidens längd denna inrättning skall vinna ökad förtroende och medföra åsyftad nytta.

Wexjö Stad.

Innevånarnes antal utgjorde, enligt senaste Mantalslängd, Ett Tusende Sex Hundrade Trettio två personer. Staden grundar väl sitt bestånd på handel med köpmannavaror och handtverksrörelse, men denna sednare är mindre gynnande, dels i anseende till närvarande penningebrist, dels ock för de flera å Landet varande skicklige Handtverkare, som der företrädesvis kunna anlitas; och en stor del af Borgerskapet har derföre öfvergått till den egentliga Landtmanna-handteringen, så att Stadens jord hel och hållen användes till framalstrande af spannemål och sådane nödvändighets-artiklar, som eljest från Landet skulle uppköpas. Staden äger likväl tillförsel af allehanda Landtmannavaror, egenteligen från

från närmare delar af Länets, men då köpare till spannemål och brännvin vanligen saknas, kan Staden icke anses hafva betydligt inflytande på landets cultur och näringar.

Utom en mängd Handtverkerier af alla slag, har i sednare tider en Klädes-Fabrik blifvit anlagd, försedd med privilegier 1824; den drifves med 2:ne stolar, har spinne- och kardmachin samt öfverskäring med fyra saxar. Dervid sysselsätts Sexton personer, och enligt Stämpel-Journalen har förlidet år vid denna Fabrik tillverkats 1,997 alnar finare och gröfre Kläde.

Till förmån för Borgerliga rörelsen, för Handtverkeriernes jemnare bedrifvande och för det allmänna skulle otvifvelaktigt höra, att Gesäller, i stället att bero af sig sjelfve, kunde komma i lika förhållande med tjänstefolk, och ställas under tjänstehjons-stadgan; ty utom det Mästare äro ständigt blottställda för desse oftast dålige personers obeständighet, är deras kringvandrande betungande, i anseende till dermed förenadt tiggeri, och vådligt för allmänna säkerheten genom de brott, hvartill de förledas både af vanart och af behof.

Af allmänna inrättningar finnas inom Staden för Ungdoms-undervisning: ett Gymnasium med sex Lectorer och en Adjunct; en Trivial-Schola med Rector, Conrector, 4 Colleger och 2:ne Apologister; samt en Fattig-Schola för Sextio barn af båda könen, försedd med

en Lärare och en Läromästarinna, tillkommen förnämligast genom framlidne Domprosten Håkan Sjögrens betydliga anslag till denna inrättning, hvarjemte en växel-undervisnings-Schola äfven begagnas af Stadens barn.

För Sjukvården: Å Länets förut omnämnde Kurhus eller Lazarett är äfven tillfälle för sjuke inom Staden att njuta skötsel, så vidt utrymme sådant medgifver. De med venerisk smitta behäftade äro dertill lika med alla Länets Innevånare berättigade.

Fattighus: deri på Stadens bekostnad underhålles med ved omkring Tjugo personer, och sådane fattige, som ej njuta fria husrum, erhålla en viss summa penningar i veckan, hvilken af Fattig-Directionen bestämmes i mån af hvar och ens behof.

Fattig-inrättningen har en högst obetydlig fond, och de årliga utgifterna föreslås af Directionen och bestämmes af Församlingen vid Socknestämman, samt fördelas på Stadens Innevånare efter större eller mindre förmögenhet och rörelse.

Wexiö Stad, såsom varande Upstad, äger ingen inkomst af Tolag, Bro-, Hamn-, Våg- och Strand-penningar.

Wexiö Lands-Cancellie d. 9 Aug. 1828.

CARL MÖRNER.